

ELEBITASUNA ETA UNIBERTSITATEA

PRUDEN GARZIA

Dexente idatzi da euskal unibertsitateaz. Hainbeste non us-
te baitut ordua litzatekeela iker-lan historiko serio bat
egiteko, teorizatu denari buruz eta egin denari buruz
ere. Ororen buru, asko da egin dena idatzi denaren aldean,
gehiegi susmoa ez izateko sarritan egindakoak ez diola aurrez
hausnartutako planteamendu bati segitu. Egon ote da inoiz eus-
kal unibertsitatea sortzeko egitasmo sendorik? Edo arlo hone-
tan ere, beste hainbestetan bezala, abertzaletasunaren tirainak
eraman gaitu, ur-lasterrak orbela daraman legez? Ba ote du ho-
rrek batere ajolarik guretzat? Azken finean, aurrez pentsatu-
ta ala gabe, urak bere bidea egin du eta azken bi hamarkade-
tan gure hizkuntzak ikaragarrizko aitzinamendua izan du uni-

bertsitate-mailan. Nago abertzaletasunaren mareak gora egin duen bitartean euskaltzaleok ez dugula arazo larregi izan oztopoak gainditzeko eta nola-hala aurrera jotzeko. Baina aspalditxo honetan, marea behean gaudelarik (eta nork uka dezake hori?) ez litzateke arraroa izango unibertsitatearen esparruan eztabaida latzak gertatzea, ez euskararen alorrean bakarrik, baina honetan ere. Agian honetan beste ezein alorretan baino latzago. Berriki Mikel Azurmendiren iritzi batzuk direla eta zenbait komunikabidek sortu nahi izan duten polemika adierazgarria da ildo honetan. Tamalez, ez dirudi azkena izango denik, ezta hitsena ere.

Artikulu honen helburua gogoeta historiko bat egitea da, kanpotik egindakoa, egun egileak ez baitu lotura organikorik Euskal Herriko ezein unibertsitaterekin, Udako Euskal Unibertsitatea halakotzat jotzen ez den neurrian behintzat, eta male-ruski euskaldun gehienentzat urrun gaude oraingoz estatus horretatik. Erakunde horretan hamarkada luze bat lanean eman dudanez, Euskal Unibertsitatearen aldeko lanean nere aletxoak ekarriz, zilegi bekit Euskal Herriari ikuspuntu honetatik begiratzea, ni neu izanik hala eta guztiz ere lerro hauen erantzule bakarra.

ERREGEA ETA ALDUN NAGUSIA

Unibertsitate publiko baten eskaera oso zaharra da hemen (gutxienez mende eta erdi pasatu dugu eskatzen) eta beti egon da lotuta autogobernu-maila altuago baten eskaerarekin. Ildo honetan, 1917-23 abagadunea bereziki garrantzitsua da, une honetan ikusten baita inoiz baino gardenago unibertsitatearen arazoa funtsean problema politiko bat dela, eta estu-estu lotzen zaiola autonomiaren errebindikazioari. Era berean, euskararena argi eta garbi problema politiko gisa planteatzen da, eta zuzen-zuzen lotzen unibertsitatearen eskaerarekin. Alegia, hirurak problema politikoak dira. Ikustagun.

Bada euskal historian pertsonaia bat, liluragarria, ilunpean segitzen duena, ezin inolaz ere esplikatu zergatik, hain baita in-

teresgarria eta bitxia. Julian Elorza Aizpuru, azpeitiarra, beste hainbat gauzen artean Gipuzkoako Aldun Nagusia izana 1919tik 1924ra, eta Eusko Ikaskuntzako lehendakaria sorreratik 1928 arte. Hizlari ausarta eta euskaltzale porrokatua, oho-rezko postu bat du irabazia duintasun osoz gure herriaren historian, bera izan baitzen lehendabiziko aldiz ekitaldi publiko txit solemne batean, Espainiako erregeari euskaraz zuzendu zitzaiona. Ez agur motx-motx bat, hiruzpalau hitz huts, itxurak betetzeko esanak; aitzitik, diskurtso osoa, gai bereziki garrantzitsu baten inguruan gainera (unibertsitatea, hain zuzen ere), euskara hutsez irakurria. Eta ondoren, bakarrik erregeak esplizitoki eskatu ondoren («a indicación del monarca» diosku orduko kronikak), erdarazko bertsioan berrirakurria. 1922ko irailaren 16an izan zen hori, Gernikan, Eusko Ikaskuntzaren III. Kongresuaren klausura-ekitaldian. Polita izan daiteke Elorzaren zenbait pasarte komentatzea, bereziki Kongresu honen sarrera-ekitaldian eta klausuran, eta Alfonso XIII.aren erantzuna. Nago diskurtso hauetan erabili ziren argudioak dirrela gaur egungo egoera ulertzeko giltza nagusiak eta, areago, nago ordutik hona maila teoriko-ideologikoan (ezen ez politiko-praktikoan) ez dugula ezer askorik aurreratu.

Elorzaren lehenengo hitzaldi sonatua Iruñean izan zen, Eusko Ikaskuntzaren II. Kongresuaren klausura-ekitaldian. Orduan ere, Eusko Ikaskuntzako lehendakari gisa, berari zegoen hitzaldi nagusia egitea, mahaiburuan zen erregeari zuzendua. Ez zuen euskararik erabili¹, baina ez horratio epelkeriatan galdu:

...pedimos, repito, con todas las veras de nuestra alma, con todas las ansias de nuestro espíritu, con la unanimidad absoluta de la intelectualidad de nuestra región, la creación de la Universidad vasca, que sea luminaria, que con su luz señale el camino del esplendor natural de Vasconia².

Erregeak aurrez idatzia zuen testua irakurriz erantzun zuen, protokolozko hitz hutsak, ezer konkreturik eskaini gabe. Bestelakoa izan zen jendearen harrera Elorzaren hitz ausartak entzutean:

El público, sorprendido por la claridad e insistencia con que se pedía al mismo Rey el establecimiento de una Universidad, anheló ferviente de todo el País, se levantó de sus asientos y estalló en una ovación formidable, que se debilitó varias veces para volver a crecer con ímpetu ensordecedor. Fue el momento más culminante de la sesión de clausura³.

Bi urte beranduago, ordea, gauzak lehengo antzera segitzen zuten. Hori dela eta, badirudi Elorzak erabaki zuela torlujua koxka bat gehiago estutzea. Oraingoan, Gernikan 1922an ospatu zen Kongresuan, sarrera-hitzaldia euskara hutsez egin zuen, eta klausura-ekitaldikoa ere euskara hutsez irakurriko zuen, gorago esan dugun legez ez balitz erregea aurrean egon eta esplizitoki eskatu gaztelaniaz ere irakur zezan. Izan ere, Kongresu berri honek bi gai tratatu behar zituen: euskara eta unibertsitatea:

Bi gai erabiliko ditugu, badakizute: erakustearekin eta euskarekin zer-ikusia daukatenak. Lendabizikoan, erakusteari dagokionean, zer-egin aundiak dauzkagu. Ikastetxeak, irakasleak, ikasleak, guziak erabiliko ditugu. Ta gure Ikastola nagusia, gure Unibersidadea, ez degu aztuko. Ikastola orren eske ta eske gabiltz aspaldian, eta ikastola ori ez dator. Ez dio ajolarik: eske ta eske jarraituko degu guk, eta alako batean etorriko al da. [...] Bigarren gaia, euskerari dagokiona da. Euskerari bide zarrak zabaldu eta bide berriak iriki nai dizkiogu. Bizitu, bizkortu egin bear degu gure izkera eder au. Ta ortarako bai bear degula guzior laguntasuna. Lan ortan bai guziok asko egin dezakegula. Jakintsuen erakuspeneak ondo daude, baña euskera piztu ta bizitzeko, bearrik bearrena itzegitea da. Durango'ko euskal-egunetan neronek esan nuan:

«Jakintsuak garbitu eta edertu dezatela gure euskara. Baña zertarako garbitu ta edertu, edertu ta garbitutakoan guk erabiliko ez badegu?»

«Egiteko aundiena, lanik bearrena, gurea da, jakintsu ez gerarena. Zer lan da ori? Itz batean esan liteke: itzegin, euskeraz itzegin.»

«Euskerak, bizi bear badu, ibili egin bear du, ta ori gure lana da, euskaldun guzior lana. Euskera maite degula esatea, zabaltzeko au ta ura ta bestea egin bear litzakela esatea, erdi-alperrik itzegitea da: itzegin eta itzegin; ori bear da»⁴.

Hitz ederrak, zinez, zentzu guztietan baliorik batere galdu ez dutenak. Eta esandakoaren frogagarri gisa, astebete beranduago, klausura-ekitaldian, erregearen aurrean errepikatu zituen, euskaraz ere oraingoan.

Euskera, gure ustez, ez da etxe-barruan bakarrik erabili bear degun izkera; ez da senide artean bakarrik erdi-izkutuan itzegitekoa. Zabalera, argitara, guzior begien aurrera atera nai degu. Euskera, gure mamia, gure odola, gure bizia bezelaxe da, ta ala dalako ilunpe eta izkuturik atera ta argiz beteta alde guztietan ikusi nai degu [...]. Ta erakustearekin zerikusia duten gai oek aitatu ezkerro, gure beste nai bero ta sutsu bat ezin aitatu gabe utzi dezakegu. Iruñako Batzarrean ere aitatu genuen: Ikastola nagusi bat, Unibersidade bat nai genuke Euskalerrian⁵.

Oraingoan ere jendearen harrera izugarria izan omen zen.

Todos los discursos fueron aplaudidos. Al Sr. Elorza, cuando el público vió que comenzaba a hablar en lengua vasca, le ovacionó, y las ovaciones se repitieron cuando de nuevo pidió el establecimiento de la Universidad, cuando terminó la lectura y al salir a la calle⁶.

Gaur egun ere, zein politikari ausartuko litzateke gure Euskal Herri honetan Espainiako erregeari euskara hutsez zuzentzera? Ez al lukete askok demokraziaren aurkako eraso gisa epaituko? Edo irain pertsonal gisa? Agian horregatik, egingandakoaren balio sinboliko ikaragarriaz jabetuta, erregea ez zen aurrekoan bezain hotz portatu, eta protokoloa apurtuz, ohiko diskurtso konpromezuzko eta hutsala irakurri ondoren («Continuad, ilustres y honrados hijos de esta tierra hermosísima, cultivando vuestros estudios característicos...» eta abar⁷) urrats batzuk aurrera egin zituen eskenategian zehar jendearen gana hurbiltzeko, eta ondoko hitz hauek inprobisatu omen zituen:

Y por esto, señores, antes de terminar, recordando vuestras tradiciones y recordando también que el Señor de Vizcaya es y tiene que ser, ante todo y sobre todo, padre de todos los habitantes del País Vasco, me permito llamaros la atención sobre algo que he oído al presidente de la Diputación de Guipúzcoa. Yo siempre os he recomendado que cultivéis vuestra lengua materna, pero a fuer de español y amante del pueblo vasco, no puedo menos que señala-

*ros los peligros que encierra toda exageración [azpimarratua ne-
rea]. Quiero decir que no debéis, en modo alguno, circunscribiros
al estudio del vascuence, porque habréis de reconocer que ni Es-
paña puede vivir sin Vasconia, ni Vasconia sin España. Eso que-
ría deciros, recordando las tradiciones de Vizcaya; que todos vo-
sotros, todos, necesitais conocer el castellano; podeis y debeis es-
tudiar el vasco, pero necesitais también el castellano [a.n.] [...]».*

Eta horrela bukatu zen ekitaldia. Arratsaldean, Jesus Mari Leizaola (gero lehendakari izango zena) pankarta batekin atera zen kalera, euskal unibertsitatea eskatuz («Queremos la universidad vasca») eta berehala manifestazio bat antolatu zen. Poliziaren erreakzioa jendeari oldartzea izan zen, pankarta apurtuz eta Leizaola eta beste lagun bat atxilotuz. Gaua gartzelan eman ondoren, hurrengo egunean askatu zuten Bizkaiko go-bemadorearen aginduz, Bilbora bidean oinez eta lotuta zera-matela. Lau aldundiek protesta-telegrama bat igorri zuten.

AUTONOMIA, EUSKARA ETA UNIBERTSITATEA

Elorzak, jakina, ez zuen zehatz-mehatz eskatu euskaraz funtzionatuko zuen unibertsitatea. Baina ez da dudarik bere hitzetan bat egiten dutela hiru osagaiok: autonomia politikoa, unibertsitate publikoa, eta euskara gizarte-funtzio guzti-guztietara (unibertsitatea barne) zabaldu nahia. Ez dago bakarrik. Kongresu horretan bertan, lehenengo aldiz nik dakidala, Espainia eta munduko filologo jakintsu eta izentsuenen artean (Menéndez Pidal, Uhlenbeck, Saroïhandy, Navarro Tomás, Amado Alonso, Meyer-Lübke, etab.) bi euskaldun ikerlarik euskaraz irakurtzen dituzte beren hitzaldiak: Resurrección María Azkuek eta Sebero Altubek. Hemen dugu euskal unibertsitatearen lehen zantzua. Eta aurrez aurre, Espainiako erregea, bere menpekoei gogoraraziz «los peligros que encierra toda exageración». Zer ote zen berarentzat exageratzea? Nago ez dugula oraindik lortu argitzea zer den euskarari buruz exageratzea. Jakina, hemen inor ez omen dago euskararen kontra, baina asko dira euskaltzaleen exagerazio eta gehiegikeriez ke-xu azaltzen direnak. Horra gakoa.

Adibidez, Alfonso XIII.ak arestian kontaturikoa gertatu eta urtebetera estatu-kolpe batean parte erabakiorra hartu zuen⁹, zeinaren ondorioz errotik moztu zen aitzinamendurik txikiena ere hiru arlo horietan (autonomia, euskara, unibertsitatea). Gero, parantesi errepublikanoaren ondoren, Franco etorri zen, eta dudarik gabe bere diktadura Primo de Riverarena baino askoz ere latzagoa suertatu zen euskaldunontzat.

Baina utz ditzagun diktadura aldiak eta azter sistema politiko gisa demokrazia izan dugun aroak. Elorza ez da nazionalista (erran nahi baita, ez da jeltzalea, karlista baizik), ezta ere Eusko Ikaskuntzako partaide gehienak. Idoia Estornes Lasaren ikerketaren arabera¹⁰ ia denetarik zegoen erakunde hone-tan: karlistak, jeltzaleak, liberalak, monarkikoak, errepubli-kanoak, sozialistak...¹¹, baina helburu amankomunen artean zeuden aipaturiko hiru osagaiok: autonomia politikoa eta uni-bertsitate publiko bat lortzea, eta era berean, euskara susta-tzea, hezkuntzatik hasita, maila guztietan¹².

Programa hau mende-erdi beranduago hasiko da betetzen, 1979tik aurrera. Hemezortzi urte beranduago, une egokia izan daiteke gogoeta egiteko eman duenaz eta eman zezakeenaz. Badugu bi autonomia-estatutu (Gernikakoa eta Foru Hobekun-tza) eta bi unibertsitate publiko (EHU-UPV eta UPNA-NUP); era berean, euskara gogotik sustatzen da (EAEn gehiago Na-farroan baino, baina bietan du babes instituzionala). Hitzez, behintzat, inor ez dago hemen euskararen kontra (ezta Sanz pre-sidentearenekin ere, esaten duenaz kasu egitera). Autonomiaren kon-tra, berriz, independentzizaleak baino ez dira paratzen. Ez al gaude pozik? Ez al da hauxe nahi genuena?

Agian ez. Irakur ditzagun berriro Alfonso XIII.ak Gernikan inprobisaturiko hitzak:

Todos vosotros, todos, necesitáis conocer el castellano; podéis y de-béis estudiar el vasco, pero necesitáis también el castellano.

Kuriosoa da: ia-ia hitzez-hitz aurki daitezke Espainiako 1978ko Konstituzioan; han ere, hemen bezala, argi eta garbi bi maila egiten dira gaztelania (hau da bere izen ofiziala, eta ez es-painera) eta beste hizkuntz espainolen artean: goiko mailan

gaztelania dugu (guztiontzat ezinbestekoa den hizkuntza), eta horren azpian euskara (nork bere gustu eta afizioen arabera ikas eta lan dezakeen hizkuntza). Hitz batean, elebitasuna. Baina kasu, espainol eta espainolistentzat¹³ elebitasuna ez da sekulan ere estatus berdina duten bi hizkuntzen arteko harreman oreaktua, aitzitik, gaztelania edonon, edozeinekin eta edonoiz, inolako mugarik gabe erabil daitekeen hizkuntza da, eta euskara, aldiz, leku zehatz batzuetan pertsona zehatz batzuekin eta une zehatz batzuetan bakarrik erabil daitekeen hizkuntza da (adibidez, sekulan ez euskara ulertzen ez duen pertsona bat aurrean bada, jendetasunaren aurkakoa bailitzateke).

Eusko Ikaskuntzan, Elorzaren gidaritzari esker behar bada, euskarak protagonismo berezia hartu zuen, batez ere III. Kongresuan. Baina ez nuke esango euskarari buruz arestian irakurri diogunak benetako oihartzuna zuenik bazkide gehien artean (ez ahaztu bazkideak, funtsean, intelektual eta politikariak zirela, ez herritar xumeak). Nere uste apalean, praktikan gehienek bat egingo zuten Alfonso XIII.aren hitzekin, alegia, euskara sustatu behar zen, baina «exagerazioak» saihestuz. Eta exagerazioa iritziko zioten, ziur, euskara eta gaztelania estatus sozial berean ipini nahi izateari, exagerazioa ere maila unibertsitario batean euskaraz aritu nahi izateari, exagerazioa euskal unibertsitatea (alegia, euskaraz funtzionatuko zue-na) egin nahi izateari. Gaur ere, ziur aski, berdin antzera pentsatuko dute politikari eta intelektual euskaldun askok, gehienek agian. Orduan bezala, abagadune zehatz batzuetan (abertzaletasuna gora doalarik, edota zentralismo espainiarra gehiagi gogortzen delarik) prest egongo dira Elorzarena bezalako diskurtsoei txalo bero eta egiatiak jotzeko. Autonomistak dira, euskaltzaleak neurri batean, eta unibertsitate publiko bat behar dute, Madrilekiko morrontza ez baitute maite. Baina «exageratu» gabe.

ABERTZALEAK ETA EUSKARA

Honaino egungo marko soziopolitikoaren giltza nagusien deskribapena. Zein da, ordea, euskara eta unibertsitateari da-

gokionez, abertzaleek duten jarrera? Ezen egun dagoenak ez baitio erantzuten abertzaleen asmo eta helburuei, botere espainola eta koalizio autonomista askoz ere zabalago baten arteko konpromezu bati baizik. Erantzunaren bila Koldo Mitxelenaekin aurkituko gara, zeinak ohi zuen argitasunez adieraziko digun abertzaleen helburua:

Gure Herria, horra gure xedea, birreuskaldundu nahi genuke osorik —gero eta gehiagok, dirudienez—, izeneko eta alegiazko Euskal herria egiazko Euskal herri bilaka dadin¹⁴.

«Exagerazio» bat? Horrela iritziko diote, duda barik, Espainiako 1978ko Konstituzioa eta Frantziako 1958koa alde edo moldez ontzat ematen duten gehienek. Ez Mitxelena. Laudorio eta gorespen artean ahaztu egiten baitugu, sarri, zer zen Errenteriako maisua: goitik beherako abertzalea, gudari gisa gerra egindakoa, gartzelan ia zortzi urte egondakoa (bi aldiz, 1937tik 1942ra eta 1947tik 1948ra)¹⁵, eta politikan esku hartzeari inoiz uko egin ez ziona (gaztetatik EAJko militante izana, 1986an EA alderdi sortu berrira pasa zen, erabaki honek oihartzun publiko ukazina izan zuelarik¹⁶). Era berean, nago bere pentsamendua dela EHU-UPVko euskalduntze-prozesua ulertzeko giltza¹⁷ (berdin antzera Deustu, UPNA-NUP edota Mondragon Unibertsitatean egin dena ulertzeko, onenean EHU-UPVren ereduari segitzea baino ez baitute planteatzen). Helburua paratuz, zertan datza horretara iristeko bidea, unibertsitateari dagokionez?

1976an polemika biziki interesgarria gertatu zen bi euskal intelektual erraldioen artean: Karlos Santamaria eta Koldo Mitxelena. Laburbilduz, lehenak argi eta garbi Euskal Unibertsitatea eta Euskal Herriko Unibertsitatea bereizten du, eta azkena on eta beharrezkotzat jotzen badu ere, aurrekoa inola ere ez ahazteko aldarrikatzen du¹⁸. Bigarrenak, Santamariaren bereizketa hitzez hitz onartzen du, bien arteko elkar-osagarritasuna azpimarratzen du¹⁹, baina bi proiektuak gauzatzeko orduan (paraleloak lirakeenak, Santamariarentzat) erabateko lehentasuna ematen dio Euskal Herriko Unibertsitateari²⁰. Kasu, bien arteko diferentzia ez da printzipio-mailakoa, taktika-mailakoa baizik (Mitxelena: «Pausoak ongi neurtu eta zu-

zendu beharrean aurkitzen garela diot, soil-soilik»²¹). Zergatik? Ez baitzuen uste Euskal Unibertsitatea berehala fundatzeak onik ekarriko zionik euskarari:

Eta hor datza ene kezka: non, noiz eta nola? Ez ote daiteke gerta, elkarganatuz joan beharrean, bata bestearengandik [EU eta EHU] gero eta saihestuago aurkitzea? Orduan, *absit*, euskara, *diglosiaren purgatorioan egon beharrean, ghettoaren infernuan sartuko genuke* [a.n.]²².

Diglosia. Horra giltza. Mitxelenak ondo daki EHU-UPV elebidun bati ateak zabalduz euskara bete-betean egoera diglosiko batean sartzen ari dela. «Purgatorio» deitzen dio egoera horri, alegia, kristau-dotrinari segituz, *aldi baterako ezartzen den zigor-egoera, paradisura sartu aitzin*. Baina helburua, jaun-andereok, benetako helburua, ez da unibertsitate elebiduna (diglosikoa ezinbestean), euskararen paradisia baizik, euskal unibertsitatea.

Noiz bukatuko da gure purgatorioa? Ene irudiko, Mitxelenak ez zuen inoiz garbi ikusi zein izango litzatekeen hurrengo pausoa. Garbi ikusi zuen hasiera (EHU fundatzea eta hor euskarari sarbidea ematea, «neurri apalean aurenik»²³), garbi ikusi zuen pauso hori behin-behinekoa zela («ezin dezakegu hor planto egin»²⁴), baina ez zen ausartu proiektu anbiziosoagorik bultzatzera (nahiz eta garbi adierazi beharrezkotzat jotzen zuela). Finean, ghettoaren beldur zen. Ez da arrazoi makala. Gaur egun ere, hori bera da euskaltzale askok gehien aipatzen dutena balizko Euskal Unibertsitate bat bultzatzeko uzkur agertzen direnean. Eta zilegi da horren beldur izatea. Noiz arte, ordea? Hogei urte pasa dira, eta ez alferrik.

ELEBITASUNAREN KONTZEPTU BERRIA

Mitxelenaren bidea, goiz ala berant, ahitu egingo da. Egoera diglosiko batean hizkuntza batek ezin du normal bizi (eta EHU-UPVn euskara *beti* egoera diglosiko batean egongo da²⁵, zer esanik ez Deustu, UPNA-NUP edota UN-n²⁶). Gora ez badu

egiten, behera egiten hasiko da. Inboluzioa? Zergatik ez? Kasu, ez diot euskara desagertuko denik, aitzitik, ziur aski lehenengo fase batean estabilizatu egingo da, alegia, muga garbi batzuk jarriko zaizkio²⁷; beherakada handik hamarkada batera hasiko da, denbora baten buruan erabat marjinala bihurtu arte.

Zer egin? Neure proposamena, funtsean, orain dela hogeituzete Santamariak egindako berbera da:

Bidea ez da, nere iritziz, bata *ala* bestea egitea, bata *eta* bestea egitea, baizik, biak erabat egin behar direlako [enfasia berea da]²⁸.

Alegia, onar dezagun on dela euskararentzat unibertsitate elebidunik egotea (bat, bi, hiru...). Onar dezagun elebitasun hori, funtsean, egoera diglosiko bat izango dela (kasuren batean euskaren alderako izan daiteke, orokorrean euskara bigarren hizkuntza gisa, eta kasuren batean, erabat marjinala). Eta onar dezagun hori, orokorrean, ez dela euskararen kaltetan izango, baldin eta unibertsitate elebidunen parean Euskal Unibertsitatea sortzeko gai bagara. Ondorioz, Euskal Herrian, unibertsitate publiko eta pribatuak ditugun moduan (batere eskandalu eta kalte handirik gabe), izan ditzagun hizkuntzaren araberako bi motatako unibertsitateak: elebidunak (euskara neurri batean erabiliko dutenak) eta Euskal Unibertsitatea. Hurrengo hiruzpalau hamarkadatan izango dugun egoera soziolinguistikoa kontuan hartuta, hori izan daiteke, nere aburuz, euskara eratorrizko ziurtatzeko modu eraginkor eta egingarri bat.

Proposamen horren oinarrian osagai politikoak eta soziolinguistikoak estekatzen dira. Alde batetik, gorago ikusi dugun legez, unibertsitatearena eta euskararena funtsean problema politikoak dira (zer esanik ez Euskal Unibertsitatearena) eta estu lotzen zaizkio autonomia politikoaren aferari. Bestetik, egun dugun autonomia-maila eta unibertsitate publikoak ez dira abertzaleen neurriera egindakoak, botere espainola eta koalizio autonomista askoz ere zabalago baten arteko hitzarmenaren fruitu baizik. Gainera, jakina denez, egun abertzaleen indarra bereziki ahula da Euskal Herriko unibertsitateetako irakasleen artean. Baina azken horien artean ere, pentsatu nahi nu-

ke (berriz diot, kanpotik eginiko gogoeta duzu hau) gehiengo zabal bat autonomista eta euskaltzalea dela, alegia, euskara neurri batean sustatzearen aldekoa, «exageratu» gabe.

Eta berriz ere lehengo gakoa: zer ote da euskarari buruz «exageratzea»? Maila honetan, politika utzi eta soziolinguistikan murgiltzeko apustua egingo nuke, eta esan: elebitasunari buruz egun dagoen diskurtso ofizial-instituzionala tranpa bat da euskararentzat, egoera diglosiko baten estalkia besterik ez finean, unibertsitate mailan argi eta garbi azaltzen zaigun bezala. Eta gehitu: tamalez, horren kontra altxatu den diskurtso alt matiboa (elebakartasun sozialarena, alegia), okerra eta irreal da, oztopo bat euskararen bidean, euskaltzale epel asko beldurtzen eta uxatzen duena²⁹. Ondorioa begibistakoa da: elebitasunaren diskurtso berri bat behar dugu, zeinean erakunde batzuen elebitasun diglosikoa eta beste batzuen elebakartasun funtzionala ez diren elkarren etsai gisa ikusiak izango, elkarren osagarri eta gure gizartearen isla bezala baizik. Beste hitz batzuekin esanda, euskaltzale epelenek ere ulertu behar dute euskararen biziraupena ezinezkoa dela unibertsitate elebakar bat (bat bederen) izan ezik, eta abertzale sutsuenek ere, berriz, Euskal Unibertsitatearen sorrera ezinezkoa dela koalizio autonomista zabal baten laguntza gabe. Euskal Unibertsitatearen bandera ezin da gaisetiko unibertsitateen kontra altxatu, beraien onespeneren bila baizik.

Proposamen honen arabera, beraz, eztabaida batez ere maila soziolinguistikoan egingo litzateke, baina Euskal Unibertsitate sortzeko funtsezko akordioak politikoa beharko luke izan³⁰. Bestela, akordio politikorik gabe, gure egoera soziolinguistiko kontuan hartuta zaila litzateke ghettoaren infernuitik ihes egitea. Hala eta guztiz ere, egun orain dela hogeitau urte baino errazagoa, eta hogeitau urte barru baino askoz ere zailagoa, batere dudarik gabe. Baina gure unibertsitatea lehenago altxatuko dugula uste dut. Bidean gara.

1. Neuk dakidala, Aro Garaikidean ekitaldi publiko solemne batean euskara erabili zuen lehenengo pertsona Unda jauna izan zen, Arabako Aldun Nagusia, ekitaldi horretan bertan Elorza baino apur bat lehenago hitza hartu ondoren «terminó pronunciando en euskera unas palabras de adhesión y de cariño a la obra del Congreso», in Eusko Ikaskuntza-Sociedad de Estudios Vascos: *II Congreso de Estudios Vascos: Recopilación de los trabajos de dicha Asamblea celebrada en Pamplona del 18 al 25 de Julio de 1920*. San Sebastián, Eusko Ikaskuntza, 1920.
2. Op. cit., 32 or.
3. Idem.
4. Eusko Ikaskuntza-Sociedad de Estudios Vascos: *III. Congreso de Estudios Vascos: Recopilación de los trabajos de dicha Asamblea celebrada en Guernica del 10 al 17 de Setiembre [sic] de 1992* Elorzaren sarrera-hitzaldia, erregea aurean ez zelarik, 8. or. Ortografia jatorrizko testuarena da, salbu eta 'r' tilde-duna, neuk aldatua.
5. *III. Congreso...* op. cit., 16-17. or.
6. *III. Congreso...* op. cit., 21. or.
7. *III. Congreso...* op. cit., 22. or.
8. Idem.
9. Gai hau oso eztabaidatua da egun historialarien artean. Jakina, asko dira esaten dutenak erregea ez zegoela jakinean eta gogoz kontra onartu zuela Primo de Riveraren «pronunciamento» delakoa. Bestelako iritzia dute beste batzuek. Nere uste apalean, erregea errugabetzeko saioko ez dute sinesgarritasun historiko handirik, eta orduko testuinguruan baino egungo politikagintzaren giroan ulertu behar dira.
10. Idoia Estornes Lasa: *La Sociedad de Estudios Vascos. Aportación de Eusko Ikaskuntza a la cultura vasca (1918-1936)*, Eusko Ikaskuntza, 1983.
11. Paulo Iztuetak sozialistaren urritasuna azpimarratu du, baina ez du faktu honen gaineko azalpenik ematen. Paulo Iztueta: *Intelligentzia kimatuaren orbelak*. Donostia, Kutxa Fundazioa, 1996, 330. or.
12. III. Kongresuaren lorpen nagusia euskarazko irakaskuntza bultzatzea izan zen, alegia, ume euskaldunei euskaraz irakatsi behar zitzaizela aldarrikatzea, eta neurri txiki batean, praktikan jartzea.
13. Bi hitz hauekin dagoen nahasmendua kontuan hartuta, ezinbestekoa deritzot azalpen bat emateari. Jakina denez, ikuspuntu abertzale batetik, euskaldunak ez dira espainolak, alegia, nazio diferente bat osatzen dute. Euskaldunen nazioan ideologia politiko guztietako jendea badago ere, sailkapen oso orokor (eta neurri batean, praktikiko) baten arabera. Hegoaldean bitan banatzen dira: abertzaleak eta espainolistak. Erran nahi baita, ikuspuntu abertzale batetik, Sanz, Mosquera, Iturgaitz edo Buesa bezalako politiko espainolistak, ez dira espainolak. Ezen naziotasunaren oinarria ez baita ideologia politiko bat, jaiotza edota bertan bertan aldi batez bizi izatea (eta bizi nahi izatea) baizik. Abertzale batzuen artean ohikoa izan da espainolistei espainol deitzea, laburbarrez batzuetan, iraintzeko asmoz gehienetan. Ohitura negargarria, nere uste apalean, zalantza handiak sortzen dituena proiektu abertzalearen izaera demokratikoari buruz. Izan ere, badirudi etorkizuneko Euskadi independente batean bi mailatako hiritarrek egongo lirakeela, espainolak eta euskaldunak, lehenak bigarrenen menpean leudekeelarik (horren beldur dira zenbait herritar xume; pentsa dezagun oker daudela). Era berean, adiera honetan, euskaldunen artean badira euskaraz mintzatzeko gai ez diren asko; baina euskalduntasuna *continuum* baten gisa definituta, berriki Euskararen Unibertsioan egin den bezala, kontraesan hau oso leuntzen da.
14. Koldo Mitxelena: *Unibertsitatea eta irakaskuntza gure artean*, Bergarako UNEDen irakurritako hitzaldia 1976ko azaroaren 4an. Aipua in Koldo Mitxelena: *Euskal Idazlan Guztiak*, T IX, 33. or.; baita ere in *Jakin* 1, 64. or.
15. «K. Mitxelena. Gizona eta hizkuntza. Koldo Mitxelena zenaren omenezko ale berezia», *Egan*, XL, 1987ko maiatza-abendua, 211. or.
16. Bide batez: interesgarria litzateke EAren sorreran euskararen auziak (Villasanteren hitzetan esateko) jokatu zuen papera aztertzea. Martin Ugaldek egin izan du horren gaineko komentario publikorik; osasungarria litzateke, bi alderdien arteko harremanak dexente hobetu direlarik, gai hori argitzen joatea, distantziak ematen duen hoztasuna lagun; ezinbestekoa, halaber, haustura honen argitan azken hamar urteetan EAJk aurrera eramane duen hizkuntz politikaren kritika egitea. Hain autokritika gutxi entzuten den eremu latz honetan, polita litzateke ohitura berri batzuk txertatzen joatea, adibidez, euskararen arloan ardura politiko zuzenak izan dituztenek hutsen bat edo beste egin izana aitortzea, txikia bada ere (ez ahal zuten den-dena ondo egingo!).

17. Ez soilik bere hitzak euskalgintzan eta politikagintzan zuen pisu izugarriagatik. Gogora dezagun, adibidez, EHU-UPVren euskalduntze-prozesuan ardura handia izan duten Pello Salaburu eta Miren Azkarate bezalako euskaltzaleak haren ikasleak izan direla. Horrela beste hainbat.
18. Karlos Santamaria: «Euskal Unibertsitatea eta Euskal herriko Unibertsitatea ez dira bat», in *Zeruko Argia*, 708. zk., 1976ko urriaren 17a.
19. «[EU eta EHU] Ez dira gauza bera, ezta alderatzeko ere, baina ez daude elkarren kontra. Eta, horrexegatik, ez genuke inolaz ere deus egin behar elkarren osagarri liratekeenak elkarren etsai tankeran ager daitezen» K. Mitxelena, op. cit., 30. or.
20. K. Mitxelena, op. cit.
21. Ibidem, 32. or.
22. Ibidem, 31-32. or.
23. Idem.
24. Idem.
25. Honen gaineko zalantzarik duenak aski du bertako katedradunen eskalafoiari begiratu bat botatzea. Hitz egin beza gero.
26. Bestelakoa izan daiteke Mondragon Unibertsitatearen etorkizuna: *beti* elebiduna izango den arren, epe erdira euskara hizkuntza nagusi bihur daiteke, horretarako bideak jartzen badira. Jarriko al dira?
27. Ziur aski tolerantzia edo pluralismoa bezalako kontzeptuen izenean, eta bere burua euskaltzale gisa aurkezten duten teorikoei sostengatuta. Horien artean era guztietako gorazale, ezjakin edo *Tolerantziaren* martiri-gurakorik faltako ez bada ere, izango ditugu baita analisi zintzoak egiteko eta aurrejuzkurik gabeko eztabaidak izateko prest leudekeenak ere; alegia, oker geundeke era horretako jarrerera guztiak besterik gabe euskararen kontrako etsaigo interesatuztat joko bagenitu.
28. K. Santamaria, op. cit.
29. Adibide zehatzak jartzearen, EHEren inguruan sortu den diskurtsoaz ari naiz, kasu.
30. Derrigorrez aipatu behar da hemen Euskararen Unibertsoaren sorrerak euskalgintzara ekarri duen haize berria. Zer emango duen oraingo ez badakigu ere, ez da dudarik bide berria zabaldu dela, eta esperantza piztu.